

חכמי הגליל בחיבור שקיבל את השם "תלמוד ירושלמי"; רק כמה דורות מאוחר יותר, בתחילת המאה החמישית לספירה, יצאה לאור תורתם של חכמי בבל, בחיבור מקביל שנקרא "תלמוד בבלי".

#### 4. התלמוד הבבלי הוא העיקרי

מבין שני התלמודים, התלמוד הבבלי הושלם בתקופה מאוחרת יותר. מעבר לכך, מרבית הרבנים בשנים שלאחר השלמת התלמוד היו תלמידי בית המדרש הבבלי. מה גם שחלקים גדולים מהתלמוד הירושלמי השלם אבדו ומה שנותר בידינו מבוסס על כתבי יד מעטים ששרדו. מסיבות אלה ועוד, התלמוד הבבלי הפך למסורת המקובלת והדומיננטית בקרב היהודים בדורות הבאים, ומאז ועד ימינו. כך, בכל פעם שמישהו אומר "תלמוד", בלי לציין לאיזה מהם הוא מתכוון, אפשר להניח די בוודאות שהוא מתייחס לתלמוד הבבלי.

#### 5. לתלמוד יש שני שמות נוספים

פירוש המילה תלמוד הוא למידה. אבל יש לחיבור הלימודי הזה שני שמות נוספים: "גמרא" וגם "ש"ס". גמרא היא מילה ארמית, שמשמעותה היא השלמה, והתלמוד נקרא כך מפני שהוא מספק את ההקשר והפרשנות המלאים למשנה. מאז ימי הביניים הפכה ה"גמרא" למונח המועדף הלמדנים היהודים. בין ביתר, בגלל הרצון להימנע ממשכית תשומת לב מופרזת מצד הממסד הנוצרי, שתייב את ה"תלמוד" משום שראה בו איום על ההגות והדת הנוצרית. עד היום, כשמתארים אדם שעוסק בתלמוד, אומרים שהוא "לומד גמרא". ש"ס היא מילה שמורכבת מראשי התיבות של "שישה סדרים". המשנה, ובעקבותיה הגמרא, מחולקת לשישה "סדרים", שש סדרות שכל אחת עוסקת בתחום חיים אחר. כשמדברים על היצירה עצמה, לעיתים קרובות מכנים אותה בשם "ש"ס", כדי לתאר את ההיקף העצום שלה.

#### 6. התלמוד נכתב בכמה שפות

המשנה נכתבה בעברית, אך חכמי התלמוד דיברו וכתבו בעיקר בארמית - לא רק בבבל אלא גם בישראל (אם כי הניבים בארץ ישראל ובבבל היו שונים מאד זה מזה). שני התלמודים הושפעו זה מזה גם תוכנית וגם לשונית, בעקבות הדיונים והעברת השמועות מכאן לשם ובחזרה. כך ששפת התלמודים משלבת עברית של חכמי המשנה, ארמית-בבלית וארמית-גלילית.

#### 7. התלמוד לא מפרש את כל המשנה

כאמור, המשנה מחולקת לשישה "סדרים" (סדרות), שכל אחד מהם עוסק בהלכות שנוגעות לתחום חיים שונה: 1. חקלאות; 2. חגים; 3. משפחה; 4. משפט אזרחי; 5. קורבנות המקדש; 6. טומאה וטהרה. כל "סדר" מחולק בחלוקה פנימית למסכתות לפי נושאים, המסכתות מורכבות מפרקים, ובכל פרק מספר משניות. מכיוון שרבים מנושאים אלה אינם ייחודיים בחוץ לארץ לאחר חורבן המקדש (כמו רוב המצוות החקלאיות שרלוונטיות רק בארץ הקודש, או המצוות השייכות לבית המקדש), יש מסכתות רבות שהתלמוד הבבלי לא מפרש אותן.

#### 8. שני סוגי רבנים מצוטטים בתלמוד

חכם מתקופת המשנה נקרא "תנא", ואילו חכם תלמודי הוא "אמורא". לפי המסורת היהודית ההלכתית, לדורות קדומים יותר בהעברת המסורת יש סמכות חזקה יותר. לכן, אחד מכללי הפסיקה

לעני כסף לקיום מצוות, הוא מדין ערבות, וכמבואר ב"שער הציון" (סי' תרנ"ה סק"ה) דאם חסר לחברי מצוה, הרי זה כאילו חסר לי, ואם חסר לחברי אתרוג, כאילו חסר לי, ומה שצריך פסוק מיוחד להשיאו אשה. מדובר באינו יכול להוליד שאין כאן מצוה, אלא צדקה מדין אשר יחסר לו. וכן ב'להורות נתן' (ח"ו סי' פ"ט) כתב דליכא מצות צדקה לעני, כדי שיוכל לקיים מצוות. ומביא ראיה: מדאיתא בשו"ע (יו"ד סי' ר"נ ס"א) כמה נותנין לעני, די מחסורו אשר יחסר לו, כיצד היה רעב - יאכילהו, היה צריך לכסות - יכסהו, אין לו כלי בית - קונה לו כלי בית, ואפילו היה דרכו לרכוב על סוס, וכן כל אחד לפי מה שצריך, הראוי לתת לו פת - נותנין לו פת, עיסה - נותנין לו עיסה, מיטה - נותנין לו מיטה, הראוי ליתן לו פת חמה - חמה, צונן - צונן, להאכילו לתוך פיו מאכילין, אין לו אשה ובא לישא, משיאין לו, ושוכרין לו בית ומציעים לו מיטה וכלי תשמישו, ואח"כ משיאין לו אשה. הרי דאף שהאריכו לפרט כמה עניי צדקה, לא הזכירו שום צרכי מצוה אלא צרכי הגוף בלבד. משמע דבצרכי מצוה אין דין צדקה. ותמה על ה'פרי מגדים' (ביאור הלכה ס' ל"ז ס"ג) דבעני כל ישראל מצווין להחיותו ליתן לו תפילין, וצ"ע מנלן דבקיום מצוה יש דין צדקה. והחת"ס (ח"ו שו"ת סי' מ"ו) כתב כשיש לפנינו עני שזקוק ללחם ועני שזקוק לקיום מצות ד' מינים, ואין מספיק לשניהם - הזקוק ללחם קודם, מבואר מדבריו דכשיש מספיק לשניהם מחויבים לתת לעני צדקה לקיום מצוות, דהו"ל בכלל די מחסורו אשר יחסר לו, וצ"ע (מעדני אשר).

## 20 עובדות על התלמוד שכל יהודי צריך לדעת

/ הרב מנחם פוזנר

### 1. התלמוד מחבר בין כתבי הקודש לאורח החיים היהודי

המקרא, שנקרא גם כן "התורה שבכתב", הוא הבסיס לאמונות ולמצוות היהודיות. אלא שהפסוקים בתורה הם בדרך כלל תמציתיים ומכילים רבדים שונים וחלקם נסתרים. לכן, כבר מאז מתן תורה למדו היהודים את כתבי הקודש בצמוד למסורות שהועברו מדור לדור, שפירשו והרחיבו את חכמת התורה - וזוהי "התורה שבעל פה". המסורות האלה נאספו ונכתבו בסופו של דבר בתלמוד.

### 2. התלמוד מבוסס על המשנה

בעקבות חורבן בית המקדש השני והדיכוי האכזרי של מרד בר-כוכבא וגזרות אדריאנוס במאה השנייה לספירה, ערך רבי יהודה הנשיא את המְשָׁנָה: הוא ליקט הלכות ופסיקות כמעט בכל תחומי היהדות, ערך אותן בצורה שיטתית ויצר מהן סדרת קבצים בשם "שישה סדרי משנה". באופן רשמי, התלמוד עוסק במשנה, הוא מעניק פרשנות למשנה, דן בה באופן מעמיק ומברר הלכות ושאלות שונות מתוך הנחות היסוד שלה. אבל למעשה יש בתלמוד הרבה מעבר לכך.

### 3. יש שני תלמודים

בתקופת התלמוד היו שני מרכזים תורניים עיקריים: בגליל שבארץ ישראל, ובבבל. בין שני המוקדים הייתה אמנם תקשורת רציפה, מסרים ומכתבים הוחלפו ביניהם באופן קבוע. עם זאת, המסורת הארצישראלית והבבלית היו שונות זו מזו וכך גם סגנון הלמידה. ראשונה, נערכה והועלתה על הכתב בצורה מסודרת תורתם של

המדרש הוא בדרך כלל מקום תוסס ורועש שנשמעת בו שיחה ערה בהתלהבות מדבקות...

#### 14. לתלמוד יש אינספור פרשנויות

כמעט מיד לאחר השלמת התלמוד, החלו הלומדים להציע פירושים. הפירוש הנרחב ביותר הוא זה שכתב רש"י, מהמנהיגים הבולטים של יהדות אשכנז במאה האחת עשרה. אחריו נכתבו פירושים רבים על ידי הרבנים שפעלו במאות הבאות, עד ראשית המאה השש עשרה (אלו הם ה"ראשונים"), מתוכם בולט במיוחד פירוש ה"תוספות", שרבים ממחבריו היו צאצאיו של רש"י. מאז ולאורך השנים נכתבו אלפי פרשנויות, הערות וחידושים, שכל אחד מהם מעשיר את עולם התוכן העצום של התלמוד.

#### 15. הראשון שהדפיס את התלמוד לא היה יהודי

כמעט מיד לאחר המצאת הדפוס, החלו בתי הדפוס (בייחוד בית הדפוס בבעלות משפחת שונצינו) להדפיס מסכתות מתוך התלמוד. מהדורה מלאה של התלמוד הודפסה לראשונה בוונציה, איטליה, בראשית המאה השש עשרה, על ידי דניאל בומברג, שכלל לא היה יהודי. במהדורה הזו, לצד נוסח התלמוד עצמו הודפסו גם הפירושים הקלאסיים של רש"י ותוספות. באופן די מפתיע, צורת העימוד הזו הייתה כל כך נוחה ומסודרת, עד שהיא נותרה הצורה הסטנדרטית של התלמוד עד עצם היום הזה!

#### 16. הממסד הנוצרי שרף את התלמוד

בימי הביניים האמינו הנוצרים שהתלמוד הוא ה"מכשול" העיקרי שעומד בפני יהודים שמעוניינים לאמץ את הנצרות, וגם האמינו שהוא מכיל עלבונות כלפי הדת הנוצרית. הכנסייה הובילה קמפיין שמטרתו הייתה לבער את התלמוד ולמחוק את השפעתו. כך נערכו אירועים המוניים של שריפת התלמוד, המפורסם שבהם אירע בשנת 1244 מחוץ לקתדרלת נוטרדאם בפריז, בו הושלכו לאש 24 מרכבות מלאות בכרכים של התלמוד. באותה תקופה, ספרים נכתבו בכתב יד בעמל רב ובשקדנות, ולא ניתן היה לייצר אותם מחדש בקלות - מה שהפך את שריפת התלמוד לאסון בסדר גודל עצום לנכסי הרוח והתרבות היהודית עבור יהדות צרפת.

#### 17. יש שני גופנים בתלמוד

גם עברית וגם ארמית יהודית נכתבים באותיות עבריות רגילות. עם זאת, המהדורה הסטנדרטית של התלמוד מכילה שני סוגים של כתב. התלמוד עצמו מודפס בכתב העברי המקובל בימינו, ודברי המפרשים נכתבים לעתים קרובות בגופן שונה ומעוגל, שמקורו בכתב יהודי ספרדי מימי הביניים, שמוכר בתור "כתב רש"י".

#### 18. בתלמוד 5422 עמודים

המהדורה הסטנדרטית של התלמוד הבבלי מכילה 2,711 דפי טקסט דו-צדדיים, כמו גם אלפי דפים נוספים המוקדשים רק לפרשנויות שונות על התלמוד. הדפים ממספרים באותיות עבריות ולא במספרים, כשלכל דף יש כפולה עמודים - כך, העמוד הראשון בדף העשירי של מסכת שבת, למשל, מצוין כ"שבת, דף י, עמוד א", והעמוד המקביל הוא "שבת, דף י, עמוד ב".

השלמת לימוד התלמוד כולו, הנקראת "סיום", היא מאורע חגיגי מאד. בקיאות בתוכן התלמוד בצורה מושלמת היא הישג לחיים, ולמעשה זהו פתיח להמשך אינסופי של לימוד והעמקה חוזרים

אומר שאמורא לא רשאי לחלוק על הלכה שקבע תנא. איך אפשר לזהות האם החכם שמצוטט בגמרא הוא תנא או אמורא? הנה טיפ פשוט: בעבר הרחוק, רק תלמיד חכם שהוכשר ונמצא ראוי לכך, זכה לתואר "רבי" שהוענק לו בטקס מיוחד: ה"סמיכה". טקס ההסמכה היה מתקיים רק בארץ ישראל<sup>3</sup>. ולכן אם לשמו של החכם מוצמד התואר "רב" (לדוגמה: רב יוסף) - זהו סימן לכך שמדובר על חכם בבלי, אמורא. ואם לשמו של החכם מוקדם התואר "רבי" (לדוגמה: רבי יוסף) - ברוב המקרים מדובר בתנא, עם כי לעתים מדובר באמורא ארצישראלי.

#### 9. התלמוד הוא פרוטוקול ממאות שנים של דיונים

חלק ניכר מהתלמוד נכתב כשיחה, ממש כתיקוד פרוטוקול דיונים. תישמע הצהרה, יישאלו שאלות, יוצעו תשובות ויופרכו ותשובות נוספות יובאו - וזה עשוי להתפרס על פני עמודים שלמים. כשמעיינים בשמות החכמים שלהם מיוחסות ההערות, השאלות והתשובות (אגב, רבים מהם אנונימיים), והבנה היסטורית של המקומות והדמויות - ניתן להבחין בצורה מעוררת השתאות במסורת של מאות שנים של למידה מבריקה וניתוח אנליטי. כמו כל שיחה, לפעמים הנושאים מתחלפים והדיון מתפתח ומסתעף לכיוונים חדשים ומעניינים.

#### 10. התלמוד זה לא רק הלכות

הדיון התלמודי נערך על ידי אנשים אמיתיים שעבדו ככל יכולתם בכדי ליישם את מצוות התורה בחייהם היומיומיים. לכן, הטקסטים התלמודיים מכילים בעיקר ניתוח של פסוקים מהתנ"ך ודיונים הלכתיים. אבל בין לבין משולבים בו אינספור התייחסויות לחיים עצמם, החל מעצות רפואיות ועד סיפורי מעשיות, כולל פתגמים עממיים וטיפים עם חכמת חיים.

#### 11. התלמוד הוא לא רק פרקטיקה

בתלמוד שום דבר אינו מובן מאליו, כמו ששום דבר לא תועד סתם כך. לפעמים השיחה יכולה להתמקד בדיונים תיאורטיים על תרחישים לא סבירים שכנראה לעולם לא יקרו. למה לטרוח לדון במשהו שלעולם לא יקרה, ואולי מעולם בהיסטוריה לא קרה? מכיוון שזה עיסוק בחכמה האלוקית! ולכן עצם השאיפה לאמת המוחלטת ולהבנה מושלמת של הדברים, אפילו בתרחישים קיצוניים ומופרכים, היא מטרה לעצמה: כך מתחברים עם חוכמתו של השם<sup>4</sup>.

#### 12. התלמוד נלמד בישיבות

התלמוד הוא כמעט כולו תוצר של אלפי דיונים שהתקיימו באקדמיות תורניות: ישיבות ובתי מדרש, ובארמית תלמודית: "מְתִיבְתָּא" או "בֵּי מְדֻרָּא". התלמוד לא רק נוצר בישיבות, הוא ממשיך לחיות שם עד היום. מאז ועד היום הזה ממש, עשרות אלפי תלמידי ישיבות ברחבי העולם כולו משקיעים כמעט את כל יומם בלימוד התלמוד ופרשנותיו.

#### 13. לומדים תלמוד בקול ובתנועה

באופן מסורתי, התלמוד נלמד בקול רם ובהטעמה, כאשר לכל חלק בדיון יש מנגינה תואמת שמעצימה את הרציונל שמאחורי המילים. למשל, שאלה קוראים במגינה אחת ואילו הוכחה נשמעת במנגינה אחרת לגמרי. כמו כן, הלימוד מתבצע בתנועה, כשהלומד מתנועע קדימה ואחורה כמו להבה ליהטת וחסרת מנוחה. זה נכון גם כשלומדים בצוותא, ב"חברותא", וגם כשלומדים יחידינית. כך שביט

## 20. התלמוד תורגם לשפות רבות

במאות האחרונות התלמוד תורגם לשפות רבות. כיום, גם יהודים מארצות הברית, צרפת, רוסיה ודרום אמריקה יכולים לגשת וללמוד את התלמוד בשפת האם שלהם.

[מתוך אתר חב"ד]

1. באותה תקופה הייתה ירושלים חרבה עד היסוד, ועל חורבותיה שכן אז יישוב רומאי שתושביו עובדי אלילים. התלמוד הירושלמי לא נכתב אפוא בירושלים אלא בגליל, ובכל זאת קיבל את השם 'תלמוד ירושלמי' (ולא 'תלמוד הגליל') כאות כבוד וזכר לירושלים עיר הקודש והמקדש. ואכן, התלמוד הירושלמי נקרא גם בשמות 'תלמוד ארץ ישראל' או 'תלמוד דבני מערבא'.
2. "תנא" היא מילה ארמית, ומשמעותה בעברית: "שכן" מלשון משכן, כלומר זה שמשכן את הלימוד לעצמו ולאחרים.
3. ראו: רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק ד.
4. על פי ספר התניא, פרק ה.

באותו טקסט עצמו, כשבכל פעם מגלים משמעויות ועומקים נוספים.

## 19. אנשים לומדים תלמוד בעל פה

תלמוד אינו טקסט שקוראים פעם אחת בלבד, מעיינים בו שוב ושוב. אחרי לימוד חוזר של אותו טקסט פעם אחר פעם, בריכוז ובהעמקה, הוא נחקק בזיכרון ונצרב בתוך הראש. לכן, לומדי התלמוד השקדנים יודעים בדרך כלל חלקים גדולים מהתלמוד בעל פה. המחמאה הגדולה ביותר שאפשר לחלוק ללומדן שהוא יכול לעבור בהצלחה את "מבחן הסיכה". מה זה "מבחן הסיכה"? נעוצים סיכה בתוך כרך אחד של התלמוד, ולפי עומק ומיקום הסיכה הוא יודע לציין באיזו מילה בדיוק היא ננעצה...

כשם שפרצופיהם שונים  
כך דעותיהם שונות

בסוד שיח